

Nhà sàn trong Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch. Ảnh: Lê...

Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch là một quần thể di tích lịch sử chứa đựng nhiều ý nghĩa và sự kiện quan trọng liên quan tới 15 năm cuối đời của Chủ tịch Hồ Chí Minh, nơi Người đã sống và hoạt động tại đây. Toàn bộ Khu di tích nằm trong vùng đất vốn hình thành từ thời Đông Sơn, cách nay khoảng 2500 năm. Địa thế này là nơi cao nhất Hà Thành, có nhiều di tích và cổ vật của những triều đại Lý, Trần, Lê. Hiện tại vẫn còn phế tích nền đá ong của thành Thăng Long cũ, dày tới 3m cùng nhiều di chỉ khảo cổ quý giá khác. Theo Sắc lệnh thành lập Liên bang Đông Dương do Tổng thống Pháp ký ngày 17-10-1887, năm 1890, người Pháp chiếm 100 héc ta đất của trại Hàng Hoa để tiến hành quy hoạch xây dựng Phủ Toàn quyền Đông Dương(1), sau đó Toàn quyền Pôn Du - me quyết định lấy khu đất có địa thế cao, thoáng, đẹp để khởi móng công trình đồ sộ và rất tốn kém này nhằm phô bày quyền lực tuyệt đối của nước đại Pháp ở Đông Dương (ĐD).

Kiến trúc sư người Đức Lic - ten - phen - đơ

được thuê thiết kế và phụ trách thi công trong sáu năm 1900-1906, dựa trên mẫu kiến trúc "hậu Phục hưng" của Pháp. Diện tích xây dựng chung 5.185m², diện tích sử dụng 1.300m², với công trình này, nhân dân Việt Nam phải đổ biết bao công của, mồ hôi và nước mắt vào đó, vì trong thời gian xây dựng, thực dân Pháp đã đặt ra nhiều loại thuế hết sức bất công và tàn khốc, hòng bòn rút kinh phí, mà sử sách đã ghi là "thời kỳ thuế của nhà nước bảo hộ". Cổng chính vào Phủ được dựng bằng thép uốn hình trang trí lưỡng long châu nguyệt liên kết với nhau bằng đỉnh tán, hai bên có xây bốn góc, hàng rào thép gai, liền rào phía trong trồng cây bụi, một hào nước ngăn cách trước hàng cột trụ bao quanh. Phủ Toàn quyền gồm bốn tầng: Tầng hầm, tầng trệt và hai tầng lầu. Tầng hầm gồm 11 phòng dùng để lương thực, thực phẩm, rượu, có cả nhà bếp, trạm bơm và nơi lưu trữ công văn. Tầng trệt gồm 6 phòng như "khánh tiết lớn, hội đàm nhỏ và thư viện..." Tầng 1 có 10 phòng dùng để ăn, ngủ, làm việc. Tầng 2 có 9 phòng dùng để tiếp khách và ngủ. Mỗi lần thay đổi

Toàn quyền là một lần sửa chữa, trang trí lại theo ý thích và thị hiếu của những ông chủ mới. Toàn bộ nhà cửa trong khu vực, đương thời được định giá sơ bộ khoảng 1.228.830 đồng Đông Dương (giá quy đổi trước thời kỳ khủng hoảng kinh tế thế giới thì 1 đồng ĐD ăn 20 quan Pháp). Toàn bộ vật liệu và nguyên liệu được lựa chọn rất kỹ, chỉ sử dụng nguồn tại chỗ sẵn có với loại tốt nhất, ngoài ra đặt mua tại các nhà máy bên Pháp và các hàng nổi tiếng khác. Riêng thời gian xây móng cốt nhà mất một năm và thử nghiệm một năm, sau nghiệm thu tạm thời. Thiết kế của Phủ Toàn quyền mang đậm nét một cung điện nguy nga, có ba lối vào: Trước, sau và bên cạnh, kết cấu theo nguyên tắc đối xứng khá chặt chẽ với các họa tiết phù điêu đắp nổi và bổ trợ phía ngoài. Nội thất trong các phòng trang hoàng theo phong cách vương giả, tỹ mỹ, cầu kỳ như phòng khánh tiết lớn mang phong cách Louis XIV; phòng ăn lớn theo phong cách Phục hưng; phòng khách theo kiểu Louis XV; phòng ngủ và phòng ăn nhỏ theo kiểu Louis XVI; phòng làm việc của toàn quyền mang phong cách để chế Pháp; phòng dạ tiệc và một số phòng khách nhỏ, sau này, đều sửa lại theo kiểu hiện đại. Chỉ tính sơ từ năm 1914 đến 1944 đã có 20 lần tu bổ lớn, tốn 153.748 đồng ĐD (chưa kể các việc khác như quét vôi, sơn cửa, thay rèm, kính... phải làm định kỳ thường xuyên)(2).

Sau khi Phủ Toàn quyền hoàn thành, từ năm 1906 đến năm 1945 đã có 16 toàn quyền, trong đó 15 quyền Toàn quyền Pháp ở và làm việc tại đây (đầu tiên là Pôn - bo và cuối cùng là Đơ - cu). Năm 1945, Phủ Toàn quyền bị quân đội Nhật chiếm đóng, mấy tháng sau quân đội Quốc dân Đảng đại diện Đồng minh đến thay thế. Ngày 28-9-1945, lễ đầu hàng Đồng minh của quân Nhật được tổ chức tại Phủ Toàn quyền. Ngày 3-10-1945, Chủ tịch Hồ Chí Minh ký Sắc lệnh số 41 bãi bỏ tất cả các công sở và các cơ quan thuộc Phủ Toàn quyền Đông Dương, quy định tất cả bất động sản và động sản ở mọi công sở đó đều phải giữ nguyên vẹn và chuyển giao cùng với những nhân viên đã tòng sự tại đây sang các Bộ của Chính phủ lâm thời Việt Nam. Ngày 10-10-1945, lần đầu Chủ tịch Hồ Chí Minh tới đây tham dự lễ kỷ niệm "Song Thập" theo lời mời của tướng Lư Hán. Sau đó, ngày 12-7-1946, đang ở thăm Paris, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã gửi thư cho Chính phủ

Pháp phản kháng việc quân đội Pháp tái chiếm đóng Phủ Toàn quyền ở Hà Nội(3). Nhưng với ý đồ thôn tính nước ta, Pháp cố tình gây chiến. Chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa rút lên chiến khu Việt Bắc, lãnh đạo toàn dân trường kỳ kháng chiến suốt 9 năm. Phủ Toàn quyền vẫn dùng làm công sở hành chính của bộ máy cai trị của thực dân Pháp ở Đông Dương.

Cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp của quân và dân ta thắng lợi vẻ vang, thủ đô Hà Nội được giải phóng. Ngày 15-10-1954, Chủ tịch Hồ Chí Minh về đến Hà Nội và ở tạm trong khu Đồn Thủy. Với mong muốn đảm bảo đầy đủ tiện nghi sinh hoạt cũng như việc chăm sóc sức khỏe cho Bác sau nhiều năm kháng chiến gian khổ và để thuận lợi cho những lễ nghi đón tiếp khách ngoại giao trên cương vị Chủ tịch nước, Trung ương và Chính phủ có ý định mời Bác về ở trong Phủ này. Ngày 16-12-1954, sau khi cùng Phó Thủ tướng Phạm Văn Đồng tiếp Tổng đại diện Chính phủ Pháp Xanh - tơ-ny đang ở Hà Nội, Người đã đi thăm một lượt toà nhà sang trọng rồi nói với anh em: "Ngôi nhà đẹp đấy! Các chú hãy quét dọn sạch sẽ, sửa sang lại làm nơi vui chơi cho các cháu thiếu nhi. Bác không ở đây đâu..."(4). Tuy Chủ tịch Hồ Chí Minh không giải thích rõ, nhưng tất cả đều hiểu rằng, Người không ưa những chỗ xa hoa tráng lệ, trong khi cuộc sống của toàn dân đang còn gặp rất nhiều khó khăn và đất nước còn chưa thống nhất..

Sau đó, toà nhà này vẫn được đổi tên thành Phủ Chủ tịch, vì nó phù hợp với địa điểm đón tiếp chính thức nhiều đoàn đại biểu trong nước, khách quốc tế, những vị lãnh đạo Đảng từ các nước Xã hội chủ nghĩa, cũng là nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh nhận trình quốc thư của những nước đặt quan hệ ngoại giao với Việt Nam. Tại phòng Khánh tiết (hay có tên khác là phòng Gương, phòng Nghi lễ), Người còn chủ trì nhiều phiên họp Hội đồng Chính phủ, đưa ra những chủ trương, đường lối quan trọng nhằm bảo vệ và xây dựng thành công miền Bắc Xã hội chủ nghĩa, chi viện cho miền Nam, đấu tranh thống nhất nước nhà. Chủ tịch Hồ Chí Minh dành toà nhà này cho nhiều vị nguyên thủ, một số thượng khách đặc biệt làm nơi ở và làm việc trong thời gian thăm Hà Nội, đồng thời tổ chức những buổi chiêu đãi trọng thể, lễ đón và tiễn khách. Tại phòng Nghi lễ, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã đón tiếp, gặp mặt, dự lễ mít tinh với nhiều

đại biểu thuộc các chính đảng, đoàn thể, các ngành, các giới, tầng lớp xã hội từ khắp đất nước và cả kiều bào từ nước ngoài về xây dựng Tổ quốc. Các cháu thiếu niên và nhi đồng - những chủ nhân tương lai của nước nhà vẫn được vào đây vui chơi, biểu diễn văn nghệ và triển lãm những thành tích lao động và học tập theo lời Bác dạy. Thường vào tối thứ bảy, trong phòng chiếu phim ở Phủ Chủ tịch, Bác thường cho mời anh chị em cơ quan, bộ phận phục vụ văn phòng cùng gia đình đến xem phim với Bác, khi là phim thiếu nhi, phim truyện, cũng có khi là phim tài liệu hoặc tư liệu từ chiến trường gửi ra. Cũng ở phòng khách nhỏ, hàng năm Chủ tịch Hồ Chí Minh vẫn tới ghi âm lời chúc mừng năm mới để phát trên Đài Tiếng nói Việt Nam. Một số sự kiện quan trọng của Chủ tịch Hồ Chí Minh, vào giai đoạn cuối đời, đều diễn ra tại đây, như: 10h15' ngày 6-2-1969, Người đã đọc lời chúc Tết vào máy ghi âm để phát vào đêm giao thừa xuân Kỷ Dậu(5); 18h30' ngày 31-5-1969 tại phòng Gương, Người đã gặp gỡ các cháu thiếu nhi nhân ngày 1-6 và xem các cháu lớp 1 Nhạc viện Hà Nội biểu diễn nghệ thuật. Ngày 2-8-1969, Người đến xem bộ phim có tên "Bài ca anh giải phóng quân"...

Sau khi đất nước hoàn toàn thống nhất, ngày 15-5-1975, Phủ Chủ tịch đã được Nhà nước ta chính thức xếp hạng di tích lịch sử. Những căn phòng trong Phủ có liên quan đến hoạt động của Người vẫn được bảo tồn nguyên vẹn, dù cho những hoạt động và nghi thức ngoại giao của Nhà nước vẫn diễn ra tại đây. Từ khi có chính sách đổi mới, mở cửa, dẫn tới ngày càng có nhiều đoàn đại biểu cấp cao của các nước đến Hà Nội, nên để nâng cao tính chất trang trọng và phù hợp với điều kiện quan hệ quốc tế mới thì phần nào Phủ Chủ tịch đã được cải tạo, lắp đặt thêm trang thiết bị hiện đại như hệ thống điều hoà, thang máy, sân đón tiếp, đài phun nước... và những phòng di tích về Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng ít nhiều được thay đổi về nội thất cho thích hợp với hoàn cảnh mới.

Có thể nói, Phủ Chủ tịch là một di tích lịch sử rất đặc biệt, tuy nó nằm trong quần thể di tích về nơi ở và làm việc của Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Hà Nội, đã được xếp hạng, nhưng vẫn được phục vụ cho những hoạt động thường ngày của Văn phòng Chủ tịch nước. Thực tế hiện nay, hầu hết các đoàn khách khi nghe giới thiệu về Phủ Chủ tịch đều bày tỏ nguyện vọng

được vào thăm trực tiếp những vị trí liên quan tới dấu tích về Bác, nhưng vì điều kiện an ninh và trang nghiêm nơi làm việc của các đồng chí lãnh đạo Nhà nước nên nguyện vọng này chưa được đáp ứng. Nhân một lần vào thăm và nói chuyện với cán bộ Khu di tích, nhân dịp 19-5, cách đây tròn mười năm, nguyên Thủ tướng Võ Văn Kiệt đã nói: "Khi nào nước ta phấn đấu thu nhập bình quân đầu người tăng gấp mười lần hiện tại (1994) thì chắc Chính phủ sẽ bàn giao cho các đồng chí toà nhà này với đúng ý nghĩa và tính chất một di tích của Bác Hồ". Cùng mức tăng trưởng và phát triển nhanh chóng của nền kinh tế nước ta hiện nay thì tương lai ấy không xa lắm, nhưng trong lúc này, chúng tôi thiết nghĩ cần mạnh dạn đưa ra những giải pháp tích cực về chuyên môn để phát huy đến mức cao nhất tác dụng tuyên truyền sâu sắc tư tưởng Hồ Chí Minh ngay tại một di tích lịch sử mà Người từng tiếp khách và làm việc trong suốt 15 năm. Bên cạnh công tác sưu tầm, ảnh chụp về những phòng di tích, tư liệu, cùng hiện vật gốc trong Phủ để khách tham quan hiểu được rõ hơn nội dung giới thiệu, mở rộng nguồn thông tin thì những khi Phủ không đón tiếp khách theo nghi lễ ngoại giao, có lẽ nên cho một số đoàn tuyên huấn chính trị, trường Đảng, giáo dục truyền thống, tư tưởng văn hoá được phép vào tận bậc tam cấp (hoặc cũng có thể vào từng phòng di tích) tham quan trực tiếp, nghiên cứu sâu hơn? Tất nhiên, điều này chỉ có thể thực hiện được nếu nhiều cơ quan chức năng cùng phối hợp hoạt động và tạo điều kiện giúp cho cơ quan di tích ngày càng nâng cao và hoàn thiện chất lượng nội dung tuyên truyền về cuộc đời và sự nghiệp của Chủ tịch Hồ Chí Minh vĩ đại, nhất là khi địa danh này gắn liền với tên gọi Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại phủ Chủ tịch.

D.H.L

Chú thích:

- 1) Trích tham luận của Giáo sư sử học Trần Quốc Vương tại Hội thảo về những tiêu chuẩn của di tích đặc biệt quan trọng, Hà Nội 18-10-1994.
- 2) Tạp chí Kiến trúc số tháng 4/1997 tr.40
- 3) Hồ Chí Minh - *Biên niên tiểu sử III*, Nxb Chính trị Quốc gia, 1993.
- 4) *Chuyện của những người giúp việc Bác Hồ*, Nxb Thông tấn 2003 tr.179.
- 5) Hồ Chí Minh - *Biên niên tiểu sử X*, Nxb Chính trị Quốc gia, 1993.